

ALS IETS NIET OPRAAKT, ZIJN HET MIJN TRANEN

Als jonge vrouw was Alejandra Ramírez actief in de parochie van Santa Lucía Cotzumalguapa aan de zuidkust van Guatemala; later raakte ze daar betrokken bij de organisatie van plantagearbeiders. In augustus 1983 werden op één dag haar man Isidro Loch en haar schoonzus María Victoria Loch ontvoerd. Meer dan twintig jaar later kijkt Alejandra terug op die tragische gebeurtenis en de moeilijke jaren die volgden.

Mijn naam is Alejandra Ramírez en ik ben nu 58 jaar. Ik ben geboren in Miriam, een dorpje in de buurt van Santa Lucía Cotzumalguapa. Ik kom uit een arm gezin. Mijn vader had geen eigen grond en daarom werkte hij samen met mijn broers als seizoenarbeider op koffieplantages. Mijn zus en ik hielpen mijn moeder in het huishouden, maar we trokken er ook op uit op voedsel te verkopen en we deden de was voor anderen. Maar hoe hard we ook werkten, meer dan een armoedig bestaan heb ik als kind niet gekend.

Scheiding

Toen ik acht jaar was gingen mijn ouders uit elkaar en ik heb daar erg onder geleden. Mijn moeder leerde een andere man kennen, maar die moest niets van ons hebben. Ik heb toen een tijdje bij een oom van me gewoond en ook bij mijn zus die al getrouwd was, maar ik werd er slecht behandeld en ten einde raad ben ik weer naar mijn moeder teruggegaan.

‘Van de regen in de drup’, zegt het spreekwoord en dat was ook voor mij het geval. Kort nadat ik weer bij mijn moeder was ingetrokken, probeerde mijn stiefvader me te verkrachten. Toen ik ’s nachts lag te slapen voelde ik plotseling dat iemand me aanraakte; het was de man van mijn moeder die me met geweld wilde kussen en omhelzen. Ik gaf hem een klap in zijn gezicht en toen hield hij op. Ik vertelde het voorval de volgende dag aan mijn moeder, maar die geloofde geen woord van wat ik zei.

Ik vergat nog te vertellen dat ik op mijn achtste naar school ging, maar omdat we zo arm waren en mijn vader zijn gezin in de steek had gelaten, heeft mijn schooltijd maar een half jaar geduurd. Bovendien vond mijn moeder dat al dat leren voor meisjes weinig nut had. Pas naderhand ben ik gaan beseffen hoe verschrikkelijk het is als je niet kunt lezen en schrijven; je voelt je heel je leven minderwaardig en gediscrimineerd.

Werkelijk, ik heb een heel armoedige jeugd gehad met veel werken en weinig eten. Een broertje van negen en een zusje van één zijn gestorven van ondervoeding, een ander zusje stierf kort na de geboorte in het ziekenhuis van Escuintla. Geld om naar de dokter te gaan en medicijnen te kopen hadden we niet en ook zelf was ik als kind aanhoudend ziek

Don Máximo

Toen ik achttien was leerde ik Isidro Loch kennen, die later mijn man zou worden. We hadden elkaar voor het eerst ontmoet tijdens een bedevaart naar Esquipulas en kort daarna kregen we verkering. Isidro werkte toen op de plantage San Rafael Chicales, waar hij suikerriet kapte.

Nog tijdens onze verkering raakte ik zwanger. Ik vertelde het aan Isidro, maar die wilde niets van trouwen weten omdat hij dacht dat het van een ander was. We zijn toen toch samen gaan wonen, maar met veel problemen. We hadden veel ruzie en eigenlijk had ik het gevoel dat Isidro niet echt van me hield, dat hij er andere vrouwen op na hield.

Toen ik nog als kind in Miriam woonde had ik *don Máximo* leren kennen, die daar catechist was en later als koster in Santa Lucía werkte. Op een gegeven moment heb ik *don Máximo* in vertrouwen genomen en hem verteld over de problemen tussen Isidro en mij. Hij zei dat hij ons wel wilde helpen en samen met Isidro hebben we toen een aantal gesprekken met hem gehad. Vanaf dat moment gingen Isidro en ik ook regelmatig naar de kerk

Kort daarop werd ons eerste zoontje Armando geboren en tussen ons ging het steeds beter. Na de geboorte van onze dochter Marina stelde Isidro me voor om voor de kerk te trouwen. Ik had daar eerst weinig zin in, vooral omdat hij me zo slecht had behandeld in de eerste maanden dat we samenwoonden en dat vergeet je niet snel. Toch zijn we kort daarop getrouwd; ik zei hem er wel bij dat het huwelijk voor mij niet inhield dat ik alles over mijn kant zou laten gaan, want dan was hij bij mij aan het verkeerde adres.

Don Máximo bleef een belangrijke rol spelen in ons leven. Hij bereidde ons voor op het huwelijk en op de doop van onze kinderen. Maar het mooie van *don Máximo* was dat hij het evangelie steeds in verband bracht met het leven van iedere dag. En dat leven kenden we maar al te goed: de armoede, het harde werk op de plantages, de lage lonen en de slechte behandeling door de eigenaren.

In die periode leerde ik ook twee religieuzen kennen die werkten in de parochie van Santa Lucía Cotzumalguapa, zuster Paula en zuster Sabina. Van hen heb ik veel geleerd over onze rechten als vrouw. Ik leerde me goed uit te drukken, waardoor ik actief mee kon werken in de gemeenschap. Op den duur trokken we er in kleine groepjes op uit om voor vrouwen in de omgeving cursussen te organiseren over gezondheid, voeding en hygiëne. Maar we spraken daarbij ook telkens over de situatie van onrecht en riepen de vrouwen op zich hecht te organiseren.

Organisatie

Juist in die tijd was in Santa Lucía het Comité voor Boereneenheid –CUC- opgericht en na de gesprekken met *don Máximo* was het eigenlijk vanzelfsprekend dat Isidro en ik ons daarbij zouden aansluiten. In het Comité leerden we dieper na te denken over het onrecht en de

ongelijkheid in Guatemala en tijdens cursussen kwamen we in contact met boeren en plantagearbeiders uit andere delen van het land.

Op een dag kwam Isidro thuis met het bericht dat hij was benaderd om lid te worden van het Guerrillaleger van de Armen – EGP-. Ze hadden mijn man verteld dat het CUC alleen er niet in zou slagen echt verandering te brengen in de situatie en dat er een gewapende arm nodig was om het politieke werk te ondersteunen. Isidro was helemaal opgewonden en wilde maar al te graag ingaan op het verzoek van het EGP.

Na goed te hebben nagedacht besloten Isidro en ik ons aan te sluiten bij het EGP. We bleven wel in Santa Lucía wonen, om van daaruit een bijdrage te leveren en niet vanuit de bergen waar andere leden van het EGP naar toe trokken. Onze taak bestond onder andere in het verspreiden van pamfletten; 's nachts trokken we er regelmatig op uit om leuzen te schilderen die verband hielden met de strijd van de boeren.

Begin 1980 brak er een grote staking uit op de plantages in de streek van Santa Lucía. Het CUC organiseerde de staking, die een groot succes was en heel het kustgebied lam legde. Maar volgens mij was het grote probleem dat door de staking de leiders van het CUC in het vizier kwamen, vooral van de infiltranten die het leger overal in Guatemala heeft. En inderdaad, kort na de succesvolle staking brak er een golf van geweld los die vooral het CUC trof.

We wisten dat ook pater Walter Voordeckers, de pastoor van Santa Lucía, de stakers had gesteund door hen van voedsel te voorzien. Kort daarop werd er gefluisterd dat pater Walter een *guerrillero* was en kwamen er steeds meer berichten van ontvoeringen en moorden. Werkelijk, vanaf dat ogenblik was je bang om op straat te komen omdat je overal leger en politie zag die erop uit was leden van de boerenorganisaties op te pakken.

Pater Walter werd op een maandagmorgen in mei 1980 vermoord, maar pas tegen de middag hoorden wij het nieuws. Voorbijgangers zagen hoe de pater van dichtbij in de rug werd geschoten. Pater Walter had ons zelf verteld dat hij vanuit een auto bij zijn huis in de gaten werd gehouden. Ook had hij verschillende dreigbrieven ontvangen waarin hem te verstaan werd gegeven dat hij Guatemala moest verlaten. Anders zou hem iets verschrikkelijks overkomen. Pater Walter was een goed mens, eenvoudig en vriendelijk, iemand die de kant koos van de allerarmsten.

Angstige droom

Ik vind het erg moeilijk over dit alles te praten, het snijdt me door de ziel als ik terugdenk aan de dingen die toen zijn gebeurd. Maar ik wil hoe dan ook mijn verhaal vertellen.

In 1983 werd Isidro, mijn echtgenoot, ontvoerd. Hij werkte op dat moment niet op een plantage maar op de markt van Santa Lucía. Daar was hij sjouwer en van het geld dat hij daarmee verdiende leefde ons gezin zo goed en zo kwaad als het ging. Tegelijkertijd was mijn man actief in de boerenorganisatie.

In augustus van dat jaar gebeurde er iets waar ik erg van was geschrokken. Op een avond, toen Isidro en onze oudste zoon Armando naar de dodenwake waren van een verongelukte vriend, werd er plotseling op de deur van ons huis geklopt. Het bleek een vreemde man te zijn die duidelijk kwade bedoelingen had. Net op dat moment kwam Isidro thuis; hij zag de man die het op een lopen zette en holde hem achterna. Buiten adem kwam mijn man terug. Hij zei dat hij wist wie het was. Het was een informant van het leger en mijn man had hem een paar flinke klappen uitgedeeld. 'Pas maar op, want jou nemen ze binnenkort te grazen', met die woorden was de man toen afgedropen.

Op de avond vóór zijn ontvoering was mijn man midden in de nacht thuis gekomen. Sinds kort bestonden er ook in Santa Lucía burgerpatrouilles die onder leiding van het leger *guerrillero's* moesten opsporen en alle mannen moesten daar verplicht aan deelnemen. Iedereen moest ook een foto inleveren; op die manier verzamelden de militairen gegevens die ze gebruikten om verdachte personen te ontvoeren. Isidro kwam die avond dus heel laat thuis van de burgerpatrouille en hij voelde zich helemaal niet goed. Hij zei dat hij overal in zijn lichaam een vreemde kou voelde, geen gewone kou maar een heel vreemd gevoel dat hij nooit eerder had gehad. Ik stopte hem goed in en we gingen slapen. Maar Isidro had geen rust; met een hand onder zijn hoofd lag hij die nacht alsmaar na te denken.

Op 27 augustus 1983 werden we 's morgens vroeg wakker. Ik had een heel nare droom gehad. Ik droomde dat ik in een auto over een brug reed, dicht bij de fabriek waar Isidro vroeger had gewerkt. De chauffeur van de auto had een lang wit kleed aan. Toen we over de brug reden merkte ik dat het water van de rivier heel hoog was gestegen. In het vuile water zag ik enkele vrouwen die op de markt van Santa Lucía groenten verkochten en die door de rivier waren meegesleurd. Werkelijk, het was een hele vreemde en verwarde droom.

Ontvoering van Isidro

We stonden op en mijn man zei dat hij naar zijn werk ging. Ik vroeg hem even te wachten, ik wilde iets te drinken voor hem maken maar ik wilde hem vooral mijn droom vertellen die me een slecht voor gevoel had bezorgd. 'Maak je maar geen zorgen', zei hij, nadat hij mijn verhaal had gehoord. Maar ik zag dat ook zijn gezicht heel verdrietig stond. Eigenlijk wilde hij niet gaan werken. 'Blijf vandaag toch thuis', zei ik, 'we zullen echt niet dood gaan als je een dag niet werkt.' Maar Isidro besloot toch naar zijn werk te gaan.

Ik weet niet wat ik op dat moment precies voelde, wel herinner ik me dat ik hem achterna ben gerend en hem van verre heb toegeroepen: 'kom terug jongen, ga niet weg!' Ik riep heel hard dat hij thuis moest blijven en dat hij pas de volgende dag moest gaan werken. Ik weet niet of hij me wel heeft gehoord of dat hij gewoon niet meer om wilde kijken. Dat was de laatste keer dat ik hem zag, op zijn rug, op weg naar de markt.

Dat gebeurde er dus die morgen. Isidro vertrok en ik bleef bezorgd achter. Ik begon aan het huishouden, maar ik had een heel vreemd gevoel; ik wilde eigenlijk dat mijn man snel naar huis zou komen. Om een beetje tot rust te komen liep ik naar buiten en ging langs de kant van de weg zitten, om hem aan te zien komen. Tegen de middag kwam er een meisje van een jaar of elf voorbij dat op de markt voedsel verkocht. Ze liep naar me toe en zei: '*doña* Alejandra, u hebt het zeker al gehoord?' 'Wat dan?' vroeg ik. 'Hebt u het echt niet gehoord?' herhaalde het

meisje. ‘Nee’, zei ik, ‘wat is er dan gebeurd?’ Tegelijk begon ik te beven; ik voelde dat er iets heel ernstigs aan de hand was, maar mijn hart ging zo te keer dat ik nog amper hoorde wat het meisje, Rosa heette ze, zei: ‘gewapende mannen hebben *don* Isidro meegenomen.’

Ik gaf een gil van schrik. ‘Hoe kan dat’, riep ik, ‘waar was je, wat heb je precies gezien of van wie heb je het gehoord?’ Rosa vertelde dat Isidro op een handkar bij de markt iets zat te drinken toen vijf zwaar gewapende mannen op hem af kwamen en zeiden: ‘jou zoeken we, stomme klootzak!’ ‘Waarom mij?’ kon Isidro nog uitbrengen. Maar de vijf pakten hem beet en sloegen hem zo hard als ze maar konden. Isidro probeerde zich nog te verzetten, maar tevergeefs, want met een harde klap op zijn hoofd sloegen ze hem bewusteloos. Ze sleepten hem toen in een wit busje en reden met volle snelheid weg.

Ik zei het al, toen ik het nieuws van Rosa hoorde begon ik over mijn hele lichaam te beven. Ik ging ons huis binnen, maar liep meteen ook weer naar buiten; het was alsof ik gek werd, ik wist niet wat te doen. Ik kleedde me om en rende in de richting van de markt, maar het gebeurde allemaal in een roes. Wat ik me wel kan herinneren is dat ik op de snelweg een grote bus zag aankomen. Ik zei in mezelf: ‘rijd me alsjeblieft dood, want wat moet ik beginnen?’ Ik liep de bus tegemoet, maar plotseling hoorde ik een luide stem die zei: ‘niet vluchten, wees niet laf!’ Door die schreeuw was het alsof ik wakker werd uit een droom, maar ik zag niemand. Pas toen besepte ik dat ik de hele tijd mijn jongste dochtertje bij de hand had gehad. ‘Jezus!’ riep ik uit. Ik knielde neer en bad: ‘Heer, geef me kracht en wijsheid, wees mijn gids bij wat me te doen staat.’

Zoektocht

Toen ik weer bij zinnen was ben ik de snelweg overgestoken en ben ik naar de legerpost in Santa Lucía gegaan. Zonder iets te vragen liep ik naar binnen. ‘Wat wilt u mevrouw?’ riep de soldaat die op wacht stond. ‘Ik zoek mijn man’, was mijn antwoord. ‘Jullie hebben hem vanmorgen opgepakt en hij moet hier zijn.’ ‘Hoe heet uw man en wat voor werk doet hij?’ vroeg de soldaat. ‘Hij heet Isidro Loch en hij werkt als sjouwer op de markt.’ En de soldaat weer: ‘is het er niet zo eentje die er wel vaker een paar dagen tussenuit knijpt?’ ‘Nee mijnheer’, zei ik, ‘mijn man vertelt altijd waar hij naar toe gaat.’ ‘Een ogenblikje’, zei de soldaat toen, ‘ik ga er iemand anders bijhalen.’ Er verscheen toen een officier, maar ook die zei dat hij van niets wist. Toen barstte ik in snikken uit; ik voelde een hevige pijn in mijn maag.

Ik herinner me dat het regende toen ik de legerpost verliet. Ik beefde van angst, maar ook van woede omdat ik niets kon doen. In de namiddag ben ik er weer op uit gegaan. Ter hoogte van het huis van mijn schoonouders kwam ik een paar onderwijzeressen tegen. ‘Wat is er met je?’, vroegen ze, want ze zagen dat ik huilde. Ik vertelde dat ze die morgen mijn man hadden ontvoerd en dat ik op zoek was naar informatie. ‘Hoe heet je man?’ vroegen ze en ik antwoordde: ‘Isidro Loch.’ Ze vertelden toen dat zij collega’s waren van María Victoria, de zus van mijn man die onderwijzeres was. Die morgen waren ze samen op weg naar school toen ze bij de rivier door twee auto’s werden klemgereden. ‘Wie van jullie is María Victoria?’ vroegen de mannen in de auto’s. ‘Dat ben ik’, zei María Victoria, bevend van angst. ‘Wees maar niet bang’, zeiden de mannen, ‘hier in de auto zit je vriendje.’ Het was een geblindeerde auto; de mannen duwde María Victoria er met geweld in en in volle vaart reden ze weg. Toen

ik dat hoorde, begon ik nog harder te huilen. María Victoria en ik waren dikke vriendinnen, samen werkten we voor de kerk en altijd was mijn schoonzus begaan met het wel en wee van ons gezin.

Het verlies van mijn man is een diepe wonde die nooit is genezen. Isidro leeft meer dan ooit in mijn herinnering en na al die jaren wil ik weten wat er met hem is gebeurd. Ik bid God dat hij me kracht geeft om mijn strijd voor gerechtigheid voort te zetten, de strijd om de daders bestraft te krijgen. Ik wil weten waar het stoffelijke overschot van mijn man gebleven is, om hem waardig te kunnen begraven, om samen met mijn kinderen en vrienden een plek te hebben waar we bloemen kunnen neerleggen in de wetenschap dat hij daar in vrede rust. Daarom houd ik niet op te vechten sinds de dag dat mijn man voor goed uit mijn leven werd weggerukt, de dag waarop mijn kinderen hun vader verloren.

Het wapen

Nooit meer is mijn man teruggekomen. De eerste jaren had ik eerlijk gezegd nog hoop dat hij weer zou verschijnen. Maar naarmate de tijd verstreek beseftte ik dat het enige dat overbleef de herinnering was aan de vele jaren dat we samen waren, dat we eensgezind samenwerkten. Want hoe arm we ook waren, we hadden een droom waar we in geloofden, de droom dat op een dag alle armen van Guatemala waardig zouden kunnen leven.

Na de ontvoering van Isidro en María Victoria ben ik met mijn kinderen voorlopig ingetrokken bij mijn schoonouders. Daar kregen we op een dag de militaire politie op bezoek. De agenten vroegen of we soms vijanden hadden of zo, maar volgens mij was het alleen een smoesje om binnen te komen. Ook vroegen ze of mijn man en schoonzusje misschien wapens hadden. 'Inderdaad', antwoordde ik, 'mijn man had een wapen.' 'Dat wil ik dan graag zien', zei één van de agenten onmiddellijk. Ik liep naar binnen en kwam terug met de Bijbel. De agent barstte in lachen uit. 'Dat is geen wapen', zei hij, 'dat is de Bijbel.' 'Inderdaad', zei ik, 'dit is de Bijbel, dit is het enige wapen dat mijn man altijd bij zich had. De Bijbel is een wapen dat recht door het hart gaat van mensen die het kwade doen en anderen het licht in de ogen niet gunnen. Mijn man verkondigde enkel wat er in de Bijbel staat. Zoals Jezus zelf zegt: wie oren heeft, laat die horen!' De agenten zeiden geen stom woord meer en dropen af.

Na enige tijd ben ik met mijn kinderen weer naar ons eigen huisje teruggekeerd. In de tussentijd hadden gewapende mannen daar huisgehouden; overal lagen scherven van serviesgoed en alle kleding en huisraad was overhoop gehaald. De mannen hadden ook in onze tuin gegraven om verdacht materiaal te zoeken. Gelukkig vonden ze niet het ijzeren kistje dat Isidro en ik in de grond hadden begraven om folders en studiemateriaal van de boerenorganisatie te bewaren. In mijn eentje heb ik het kistje opgegraven en alle papieren verbrand. Op die plek heb ik witte rozen geplant, als een herinnering, om nooit te vergeten wat er is gebeurd. Die rozen verzorg ik met veel liefde en altijd staan ze in bloei.

Na de ontvoering van Isidro bleef ik met vijf kinderen achter, maar we hadden geen rust meer. Voortdurend zagen we vreemde mannen bij ons in de straat. In die tijd sliep ik amper; ik waakte over mijn kinderen, totdat ik van pure vermoeidheid eindelijk toch in slaap viel. Ik moest mijn kinderen van school halen, want ik kon het schoolgeld niet betalen. Vaak was er niet eens geld om eten te kopen. Als we werkelijk niets meer te eten hadden, nam ik mijn

kinderen mee om bladeren en wortels van planten te zoeken en die aten we dat. We hadden geen dekens om ons toe te dekken, maar ik naaide stukjes oude stof aan elkaar tot een groot doek en daar sliepen we samen onder.

Alleen

Als ik praat over wat ons is overkomen moet ik weer huilen, het is alsof het allemaal de dag van gisteren is gebeurd. Midden in de nacht stond ik in die tijd vaak op om te bidden. ‘Heer God, help me toch’, bad ik dan. ‘Mijn kinderen hebben geen vader meer, wees Jij hun vader. Ik geef ze Jou in handen, niets hebben we meer, maar Jij bent de redder van de armen. Help me om mijn kinderen groot te brengen.’ Als ik had gebeden, maakte ik mijn kinderen wakker en gaf ze ieder een glas water. Ik herinner me dat een van mijn dochtertjes aan bronchitis leed en vaak ziek was. Maar dankzij mijn geloof in de kracht van de Heer werd ze weer beter.

Toen mijn twee oudste jongens vijftien waren geworden, zijn ze gaan werken op een suikerrietplantage hier in de buurt. Eigenlijk waren ze nog veel te jong voor die zware arbeid, maar ik heb de opzichters gesmeekt ze toch werk te geven omdat mijn man was ontvoerd en we werkelijk straatarm waren. Van het geld dat mijn zoons verdienden, konden de andere kinderen op den duur weer naar school om hun studie af te maken.

Vóór de ontvoering van mijn man hadden we veel contact met andere leden van de boerenorganisatie, maar na die verschrikkelijke gebeurtenis zagen we niemand meer. Het deed me veel pijn dat ik er alleen voor stond toen ik het meeste behoefte had aan de steun van anderen. Ik herinner me de namen van veel vrienden uit Santa Lucía die met ons samenwerkten en die ook werden ontvoerd, net als mijn man en María Victoria. We hoorden ook steeds meer berichten over de massamoorden van het leger in andere delen van het land.

Eén jaar na de ontvoering van Isidro en María Victoria heb ik via een vriendin het GAM leren kennen, een organisatie van weduwen die probeert de waarheid te achterhalen over hun verdwenen geliefden. Ik ben altijd strijdbaar geweest en daarom besloot ik lid te worden van het GAM. Als lid van het GAM ben ik regelmatig naar de hoofdstad gereisd voor bijeenkomsten en om internationale delegaties te woord te staan. Een aantal jaren ben ik in het GAM actief geweest; ik vond het een geweldige tijd, vooral omdat je samenwerkt met personen die allemaal hetzelfde hebben meegemaakt.

Ik ben ook lid van de URNG, de partij van het vroegere gewapende verzet, maar binnen de partij is vaak verdeeldheid en gebrek aan visie. Bij de vorige verkiezingen ben ik erg actief geweest voor de URNG die in Santa Lucía de gemeenteraadsverkiezingen heeft gewonnen. Ik ben ook lid van een plaatselijke Comité voor Gemeenschapsontwikkeling. We komen geregeld bij elkaar om ons werk te plannen, maar echt veel hebben we nog niet bereikt. Volgend jaar april zijn er weer verkiezingen voor het Comité en misschien word ik dan weer in het bestuur gekozen. Mijn dochter Marta Alicia is voorzitter van het Comité.

Geen spijt

Ik vind het moeilijk om de moed er in te houden. Je probeert mensen ergens warm voor te maken, maar als het niet lukt, verliezen ze de moed en soms krijg je ook nog de schuld. Neem nou het Nationale Comité voor Eerherstel. Veel mensen die een geliefde hebben verloren, hopen op een vorm van financiële genoegdoening, maar het Comité komt maar niet van de grond en de overheid komt haar beloften niet na. Ik heb nu al mijn hoop gesteld op het monument voor de slachtoffers van het geweld dat we hier in Santa Lucía willen oprichten. Als we dat maar zouden kunnen bereiken!

Het gewapende conflict heeft in Guatemala een hoge tol geëist. De regering is verplicht te onderzoeken wat er is gebeurd, maar vergeving vragen alleen is niet voldoende. Wij willen weten wat ze met onze geliefden hebben gedaan, we willen weten waar ze hun stoffelijk overschot hebben gelaten om hen waardig te begraven. Ik geloof dat onze strijd tegen de rijken gerechtvaardigd was, want we wilden een verandering in de situatie van armoede, discriminatie en uitbuiting in Guatemala. Helaas hebben we de strijd niet gewonnen en we weten niet eens waar het fout is gegaan. Maar we hebben wel gedaan wat we konden. De strijd heeft ons bloed en tranen gekost en onze geliefden verloren het leven. Maar ik heb geen spijt van de keuzes die we maakten. Nu is het de beurt aan nieuwe generaties, de kinderen en kleinkinderen van de slachtoffers van het geweld.

Vijf jaar na de ontvoering van Isidro leerde ik de vader van mijn jongste dochtertje kennen. Mijn kinderen hadden het er moeilijk mee; ik denk dat zij liever hadden gezien dat ik voor de rest van mijn leven alleen was gebleven. We wonen nu al zeventien jaar samen en mijn huidige man steunt me in mijn activiteiten buitenshuis. Ik heb hem ook verteld waarom ze Isidro hebben ontvoerd. ‘*Guerrillero*’s, zijn dat slechte mensen?’ vroeg hij toen. ‘Nee’, zei ik, ‘*guerrillero*’s willen het beste voor Guatemala. Ze willen dat er een einde komt aan armoede en onrecht; het zijn mensen net als wij, met nobele gevoelens.’ Vanaf die tijd steunt hij me.

Dit is mijn verhaal, het trieste verhaal van mijn echtgenoot. Telkens als ik aan hem denk, moet ik huilen; als iets niet opraakt zijn het mijn tranen. De verdwijning van Isidro heeft een wonde achtergelaten, die ook na al die jaren niet geneest. Het heeft me erg geholpen dat ik eindelijk mijn verhaal heb kunnen vertellen, dat er iemand was die naar me luisterde en met me hilde. Zelfs bij mijn eigen kinderen vind ik vaak geen gehoor; ze zijn al groot en het interesseert hen amper hoe het met me gaat. Soms hebben we ruzie, vooral als ik hen verwijt dat ze geen oog hebben voor mijn grote verdriet.

Vertaling Mario Coolen

In de jaren 70-80 werden in Guatemala naar schatting 200.000 personen slachtoffer van het politieke geweld. Velen van hen waren lid van christelijke basisgemeenschappen of boerenorganisaties.

Solidaridad ondersteunt nabestaanden als Alejandra Ramírez bij het op schrift stellen van hun levensverhaal en zorgt voor psychosociale hulp. Via steun aan mensenrechtenorganisaties

draagt Solidaridad bij aan de bestrijding van nog steeds voortdurende straffeloosheid in Guatemala.